

نوع مقاله: پژوهشی

دربافت مقاله: ۱۳۹۷/۰۶/۰۵

پذیرش مقاله: ۱۳۹۹/۰۴/۱۶

صفحات: ۶۳-۸۰

10.29252/mmi.10.24.63

مقایسه روش‌های ایجاد محرومیت در مسکن سنتی و معاصر نمونه مطالعاتی: شهر شیراز

علی‌اکبر حیدری* ملیحه تقی‌پور**

چکیده

۶۳

معماری ایرانی، دارای مقاہیمی است که بر اساس فرهنگ، عقاید و اندیشه‌های ایرانی-اسلامی شکل گرفته است. یکی از این مقاہیم که بر الگوی زندگی ایرانیان بسیار تأثیرگذار بوده، مفهوم محرومیت است. نمود این مسئله در دوران مختلف قبل و بعد از اسلام و به روش‌های متنوعی، در آثار معماری بالاخص بناهای مسکونی قابل رویت است. با این حال و با توجه به پیشینه این موضوع در فرهنگ زندگی ایرانی، به نظر می‌رسد تجلی این مفهوم در الگوهای مسکن معاصر، متفاوت از مواردی باشد که در الگوهای سنتی رایج بوده است. این موضوع تا حد زیادی متأثر از تفاوت در نظام معماری این دو الگو و نیز تغییر در شیوه زندگی مردم در دوران معاصر در مقایسه با گذشته است. با این توضیح، پژوهش حاضر قصد دارد که با تحلیل ساختار فضایی در معماری مسکن سنتی و الگوی آپارتمانی به عنوان رایج‌ترین الگوی مسکن در دوران معاصر، به تحلیل ابعاد مختلف نمود پذیری مفهوم محرومیت در این دو شیوه پردازد. بر همین اساس، با انتخاب سه خانه با الگوی سنتی در بافت تاریخی شیراز و سه خانه آپارتمانی در بافت جدید شهر صدرا به عنوان الگوی معاصر و تحلیل سازمان فضایی آنها، به بررسی مفهوم محرومیت در آنها پرداخته است. در این پژوهش، پس از استخراج شاخص‌های تحلیل بر اساس ادبیات، با استفاده از ماتریس‌های دو-دوبی، هر کدام از شاخص‌ها به تفکیک مورد تحلیل قرار گرفته و نتایج در قالب تحلیل تطبیقی ارائه شدند. در نهایت، نتایج تحقیق نشان داده که محرومیت و شاخص‌های مرتبط با آن در خانه‌های سنتی نمود بیشتری داشته و از اصول جدانشدنی آن به شمار می‌روند. این در حالی است که در خانه‌های معاصر به دلیل تغییراتی که در نظام پیکره‌بندی خانه‌ها صورت گرفته، بعد محرومیت کمرنگ‌تر شده است و با محدود کردن دسترسی فیزیکی به فضاهای بر شکل‌گیری خلوت، تأکید بیشتری صورت می‌گیرد.

کلیدواژه‌ها: محرومیت، حریم، مسکن سنتی، مسکن معاصر، شیراز

aliakbar_heidari@yu.ac.ir

malihe_taghipour@yahoo.com

* استادیار، دانشکده فنی و مهندسی، دانشگاه یاسوج (نویسنده مسئول).

** استادیار، گروه معماری، واحد شیراز، دانشگاه آزاد اسلامی، شیراز، ایران.

مقدمه

فضاهای معماری و شهری، پدیده‌هایی کالبدی هستند که بسیاری از خصوصیات فرهنگی، اجتماعی و تمدنی یک جامعه را بازتاب می‌دهند (سلطانزاده، ۱۳۷۶). جوامع مختلف، وجود متفاوتی از فرهنگ، اقتصاد و هنجارهای اجتماعی را در رفتارهای محیطی خود نشان می‌دهند که این مؤلفه‌ها بر طراحی سکونتگاه‌های انسانی آنها تأثیرگذار بوده و بیانگر شناسه فرهنگی آن جوامع به شمار می‌روند (Othman et al, 2014). در همین ارتباط، معماری سنتی ایران نیز سرشار از مفاهیمی است که بر اساس فرهنگ، عقاید و اندیشه‌های اسلامی- ایرانی شکل گرفته و به اشکال مختلفی در این معماری تجلی یافته است. یکی از این مفاهیم که با ریشه گرفتن از فرهنگ و باورهای دینی پا به عرصه معماری ایران نهاده، اصل محرومیت است. محرومیت، یکی از مهمترین اصولی است که در معماری سنتی ایران مورد توجه قرار گرفته و به بهترین وجه در تمامی ابنيه از بناهای عظیم و بزرگ جمعی تا فضاهای کوچک خصوصی و مسکونی به کار گرفته شده است.

مفهوم محرومیت در معماری، به معنای کالبد دادن به فضا به‌گونه‌ای است که دارای حریم از دو بعد کالبدی و معنایی باشد. حریم داشتن در حوزه کالبد معماری، بیشتر متمرکز بر اصولی است که امنیت فضا را تشکیل می‌دهند و در حیطه معنایی، ویژگی‌هایی است که حرمت و ارزش را برای فضای معماری به ارمغان آورده و باعث ایجاد حریم در فضا می‌شوند (مهدوی‌نژاد و مشایخی، ۱۳۸۹). ۶۵ بنابراین، محرومیت ابزاری است که هم از حیث کالبدی و هم از حیث معنایی، باعث ایجاد آرامش برای ساکنین در خانه شده و خود تحت تأثیر عوامل مختلف و با روش‌های متفاوتی به وجود می‌آید.

مفهوم محرومیت در مسکن سنتی ایران، به اشکال مختلفی تجلی یافته که از جمله رایج‌ترین این تکنیک‌ها، درون‌گرا ساختن بناهای و نیز تفکیک عرصه‌های عمومی از خصوصی در این خانه‌ها است (پیوسته‌گر و دیگران، ۱۳۹۶). اما این در حالی است که در الگوهای معاصر به‌ویژه در خانه‌های آپارتمانی که امروزه به عنوان گونه غالب مسکن شهری شناخته می‌شوند، مفهوم محرومیت تا حد زیادی تحت تأثیر نظام ساخت، تغییر یافته و بیشتر با عنوان خلوت و فضای شخصی از آن یاد می‌شود. بنابراین می‌توان چنین ادعا نمود که تجلی مفهوم محرومیت در الگوهای سنتی و الگوهای معاصر خانه‌ها در ایران، به واسطه تفاوت در

نظام پیکره‌بندی آنها، تفاوت‌هایی با یکدیگر دارند که این موضوع به عنوان مبنای تحقیق در مقاله حاضر آمده است. بر همین اساس و با این توضیح، پژوهش حاضر در پی پاسخ به سؤالات زیر انجام شده است:

- عوامل مؤثر بر ایجاد محرومیت در معماری مسکن سنتی و معاصر شهر شیراز، چه تفاوت‌هایی با یکدیگر دارند؟
- الگوی محرومیت در معماری سنتی چگونه نمود دارد و این موضوع در خانه‌های معاصر به چه شکل نمود یافته است؟

پیشینه پژوهش

تا کنون پژوهش‌های متعددی در ارتباط با موضوع محرومیت را رائه شده‌اند. بخش زیادی از این مقالات، موضوع محرومیت را به شیوه توصیفی مورد بررسی قرار داده و با معرفی نمودهای مختلف آن در کاربری‌های مختلف به‌ویژه خانه، شیوه‌های متنوعی که به منظور به وجود آوردن این مفهوم در این‌گونه معماری‌ها به کار گرفته شده را نشان داده‌اند (سیفیان و محمودی، ۱۳۸۶؛ عشرتی و دیگران، ۱۳۹۵؛ علیزاده و دیگران، ۱۳۹۳؛ مومنی و ناصری، ۱۳۹۴؛ علی‌الحسابی و قربانی، ۱۳۹۳). اما تعداد محدودتری از این مقالات، به ارائه روش‌هایی در تحلیل مفهوم محرومیت در الگوی خانه‌های سنتی پرداخته‌اند که از جمله آنها می‌توان به هاشم‌نژاد و دیگران، ۱۳۹۴؛ اخوت، ۱۳۹۲ و حیدری و دیگران، ۱۳۹۷ اشاره نمود. در این مقالات، هاشم‌نژاد و دیگران (۱۳۹۴)، موضوع کیفیت بازشوها در ایجاد محرومیت در مجموعه مسکونی معاصر شوستر نورا مورد بررسی قرار داده و در آن با استفاده از روش‌های آماری، به تحلیل این موضوع پرداخته‌اند. اخوت (۱۳۹۲)، تطبیق ابعاد حریم در الگوهای مسکن سنتی و معاصر را بررسی کرده که در این مقاله با ابداع روشی به نام BDSR، این موضوع تحلیل شده است. حیدری و دیگران (۱۳۹۷) نیز حریم بصری در خانه‌های سنتی بر اساس نسبت توده به فضای مقایسه نموده و همچنین با استفاده از نرم‌افزار Depthmap، به تحلیل بصری الگوهای مختلف معماری سنتی با استفاده از قابلیت مخروط دید پرداخته‌اند.

علاوه بر موارد مذکور، پژوهش‌هایی نیز موضوع محرومیت را به صورت موردى و در نمونه‌های مختلف معماری و شهرسازی مورد بررسی قرار داده که در آنها با توجه به نوع تعریفی که از مسئله محرومیت در کالبد فضای ارائه نموده‌اند، می‌توان شخص‌هایی را به عنوان عوامل تأثیرگذار در این خصوص استخراج نمود. تعدادی از این پژوهش‌ها، در جدول ۱ ارائه شده‌اند.

ادبیات پژوهش

مفهوم محرمیت در مسکن سنتی و معاصر

واژه محرمیت، برگرفته از مفهوم حرم به معنای پیرامون، مرز و قلمروی است که دفاع و حمایت از آن واجب به شمار می‌رود (عمید، ۱۳۸۵: ۹۳۹). با توجه به لغتشناسی (واژه حرم) و آنچه عنوان شد، در واقع فضایی را می‌توان فضای محرم دانست که از نظر کالبدی برای استفاده‌کننده دارای حریم، مصنونیت و امنیت بوده و کیفیات فضایی آن به‌گونه‌ای باشد که آرامش و آسایش فرد را تأمین نماید. چنین فضایی، شرایط مادی و معنوی را برای استفاده‌کننده به منظور حصول محرمیت در تمامی ابعاد خود فراهم می‌آورد (سیفیان و محمودی، ۱۳۸۶). رعایت این اصل بهویژه در حوزه مسکن، در مبانی دین اسلام نیز بسیار مورد تأکید قرار گرفته است؛ بهنحوی که در آیات قرآنی و نیز روایات متعددی از پیامبر و

جدول ۱. عوامل مؤثر در ایجاد محرمیت در ارتباط با پیشینه پژوهش

عنوان	نظریه و دیدگاه	حقیقین
مرتبه، کنترل دید، توزیع پذیری	از اصول به کار رفته در خانه‌های سنتی برای دست‌یابی به محرمیت و کسب حریم‌ها، می‌توان به سلسله مراتب، درون‌گرایی و کیفیت دسترسی به فضاهای توزیع‌کننده در مقیاس معماری و محله‌بندی در مقیاس شهرسازی اشاره کرد.	اخوت، ۱۳۹۲
مانع، مرتبه نسبی، حلقه	در حوزه محرمیت، عواملی همچون؛ موانع دسترسی، سلسله مراتب، کنترل فضاهای گردش فضایی وجود دارند که ایجاد‌کننده حریم هستند که می‌توان کیفیت محرمیت فضای اساس این عوامل ارزیابی کرد.	Colomina, 1994
کنترل دید، مرتبه نسبی	محرمیت در خانه‌های سنتی، دارای ۴ سطح است؛ محرمیت میان همسایگان، محرمیت مذکور و مؤثر، افراد خانواده و حریم شخصی.	Mortada, 2011
مانع، مرتبه نسبی	حفظ محرمیت، یکی از اصول و عوامل اجتماعی تأثیرگذار در گونه‌شناسی بافت‌های روستایی ایران است که با نشانه‌هایی همچون؛ احداث دیوارهای بلند و ایجاد هشتی در مسیر ورودی به خانه برای ایجاد حریم خصوصی قابل مشاهده است.	ملک‌حسینی و درگاهی، ۱۳۸۹
حلقه، مرتبه نسبی	اصل محرمیت به عنوان یک اصل حاکم بر تمامی شئون زندگی است که به زیبایی در معماری سنتی ایران کالبد یافته و آثار و نتایج عمیقی در سازمان‌دهی فضایی و نحوه قرارگیری عملکردهای گوناگون داشته است.	سیفیان و محمودی، ۱۳۸۶
مانع، مرتبه نسبی	از مسائل عده‌هایی که در مسکن سنتی به آن توجه شده، حفظ حریم و محرمیت است. حریم، ایجاد مرز نمی‌کند و به معنای جدایی نیست، بلکه در کلیه شئون زندگی و روابط اجتماعی و به تبع آن در معماری تأثیرگذاشته است و در عین آنکه حجاجی ایجاد کرده، مانع از تجاوز دیگران می‌شود و تمامیت زندگی را حفظ می‌کند. حریم، حافظ خلوت افراد است و باعث ایجاد تعادل میان برون و درون خانه می‌شود.	جل عاملی، ۱۳۷۴
مرتبه نسبی، توزیع پذیری	خانه، از سه ساختار اصلی تشکیل شده است؛ ۱. خانه فردی (توسعه خود با نمایه‌های احساسی)، ۲. خانه اجتماعی، امکانی برای به اشتراک گذاشتن و ایجاد روابط اجتماعی، ۳. خانه فیزیکی (ساختار فیزیکی فضا و سبک معماری)	Sixsmith, 1986

(نگارندگان).

اما در دوران معاصر و با توسعه تفکر فردگرایی در میان افراد، گرایش به تفکیک ارتباط میان شخص و دیگران، از اهمیت بیشتری برخوردار شده و همین امر باعث شده است که گرایش به ایجاد خلوت در معماری بهویژه خانه‌های معاصر بیشتر مشاهده شود. به همین دلیل، این واژه جایگزین واژه محرومیت در الگوی مسکن معاصر شده است.

ابعاد سنجش محرومیت

با توجه به اینکه در این پژوهش، سنجش محرومیت بر اساس مبانی کالبدی فضا مد نظر قرار دارد، بنابراین به منظور سنجش این موضوع نیز باید از سنجه‌هایی استفاده شود که قابلیت سنجش از طریق ساختارهای کالبدی را داشته باشند. به همین منظور و با بررسی پیشینه تحقیق پیرامون مسئله محرومیت و عوامل مؤثر بر این موضوع در میان ادبیات موجود، چهار شاخص مانع^۱، مرتبه^۲، توزیع پذیری^۳ و کنترل دید^۴ به عنوان غالب‌ترین عوامل کالبدی مؤثر بر سنجش محرومیت در یک فضای معماری عنوان شده‌اند. بنابراین با توجه به اینکه پژوهش حاضر نیز موضوع محرومیت از منظر تئوری نحو فضا را مورد بررسی قرار می‌دهد، لذا این چهار شاخص را به عنوان مبنای تحلیل قرار داده و به تحلیل نمونه‌های موردی بر اساس این شاخص‌ها می‌پردازد (جدول ۲).

- موانع نسبی: مانع می‌تواند با توجه به میزان بازدارندگی خود، به سه دسته تقسیم شود؛ دسته اول، شامل موانع کاملاً صلب است، نه دسترسی فیزیکی و نه دسترسی بصری به آن امکان‌پذیر نیست. به عنوان مثال، وجود یک دیوار یا یک در در حد فاصل دو فضای، به عنوان یک مانع صلب شناخته می‌شود. دسته دوم، شامل موانع نیمه‌صلب است که در این موانع، دسترسی بصری و دسترسی فیزیکی با وجود محدودیت، تا حدودی امکان‌پذیر است. از جمله این موانع، می‌توان به مواردی چون؛ نیم‌دیوارها، دالان‌ها، جداکننده‌های موقتی یا پارتیشن در میان دو فضای اشاره نمود. اما دسته سوم، شامل موانع غیرصلب بوده و با ایجاد جزئیاتی در کفسازی فضاهای ایجاد

کیفیت آن به وسیله ویژگی‌های فرهنگی تعیین می‌شود و لذا تأثیر زیادی بر شکل خانه در فرهنگ‌های مختلف دارد (راپاپورت، ۱۳۸۸: ۲۰۳).

تحقیقات مختلف نشان می‌دهند که در معماری و شهرسازی مغرب‌زمین، مفهوم محرومیت در قالب مفاهیمی چون خلوت و امنیت مطرح شده است (غفوریان و دیگران، ۱۳۹۶). این در حالی است که در قیاس مفهوم خلوت در فرهنگ‌های و محرومیت در فرهنگ ایرانی، می‌توان چنین برداشت نمود که خلوت بیشتر جنبه فردی داشته در مورد فرد و میزان ارتباط او با دیگران مطرح است، اما محرومیت، جنبه‌ای اجتماعی- فرهنگی دارد در مورد گروهی از افراد که دارای ارتباط به خصوصی با یکدیگر هستند و نسبت به سایر افراد تعریف می‌شود (امینی و نوروزیان پور، ۱۳۹۳). با این حال، نیول (1998)، خلوت را شرایط وقت و داوطلبانه جدایی از قلمرو عمومی تعریف می‌کند. این عبارت با واژه "انزوا" پیوند داشته و با مفاهیم اشتراکی، عمومی و اجتماعی در تضاد است، Georgiou (2006) در تعریفی دیگر، گیفورد (1997)، حریم خصوصی را ناشی از گرایش افراد در کنترل محیط اطراف آنها می‌داند و معتقد است حریم خصوصی، مکانی را برای بیان اسرار و نظرخواهی از دیگران، تفکر در وجود خود و تعیین نوع ارتباط با دیگران ایجاد نموده و باعث بالا رفتن قدرت تصمیم‌گیری و محل آزاد شدن هیجانات افراد می‌شود. بنا به اعتقاد راپاپورت (۱۹۶۸)، خلوت، نوعی توانایی افراد در کنترل روابط اجتماعی و قدرت انتخاب میزان دلخواهی از این روابط با دیگران است و به زعم جان لنگ، عواملی مثل؛ خلوت، فضای خصوصی و حس مالکیت، بر روی ادراک افراد از راحتی و کیفیت فضا تأثیرگذار هستند (لنگ، ۱۳۸۸).

از موارد عنوان شده در فوق می‌توان چنین برداشت نمود که انسان سنتی با گرایش به زندگی جمعی و تفکیک خود از غیرخودی، همواره به دنبال ایجاد حریم میان این دو دسته بوده است. بنابراین، این موضوع باعث شده است مسئله محرومیت به عنوان یک اصل مهم در شکل‌دهی به ساختار معماری آنها بهویژه در حوزه مسکن، مورد توجه قرار گیرد.

جدول ۲. تعریف شاخص‌های سنجش محرومیت از دیدگاه مقالات مختلف

مانع	مرتبه	توزیع پذیری	کنترل دید
خصوصیتی از فضا است که میزان دید مستقیم هر فضای را نسبت به فضاهای دیگر مشخص می‌نماید.	خصوصیتی از فضا است که میزان دید دسترسی‌های هر فضای را برای رسیدن به فضای دیگر پیمود، مشخص می‌نماید.	خصوصیتی از فضا است که تعداد دسترسی‌های هر فضای را برای رسیدن به فضای دیگر پیمود، مشخص می‌نماید.	خصوصیتی از فضا است که میزان مراحلی را که باید برای رسیدن به یک فضای دیگر پیمود، مشخص می‌نماید.

(نگارندگان)

این اساس، تعداد ۳ خانه سنتی دوره قاجار و ۳ خانه دوره معاصر در شهر شیراز (در محدوده شهر صدرا)، به عنوان نمونه‌های مطالعاتی تحقیق انتخاب شدند و با مراجعه به محل و بررسی استناد خانه‌ها شامل پلان‌ها و نیز بازدید میدانی از آنها، سعی در بررسی ساختهای تحلیل در آنها شد. مبنای انتخاب خانه‌های سنتی، داشتن حیاط مرکزی و چینش فضاهای در حدائق سه جبهه از حیاط بود و مبنای انتخاب خانه‌های معاصر، مساحت پلان بود. بنابراین در ارتباط با گونه معاصر، سه الگو شامل؛ الگوی یک خوابه، دو خوابه و سه خوابه، به عنوان رایج‌ترین نمونه‌های موجود در مسکن شهری انتخاب شدند. همچنین، نمونه‌های معاصر به گونه‌ای انتخاب شده که همگی در طبقه همکف قرار داشته باشند تا بین وسیله، امکان تحلیل نقش حیاط در ساختار فضایی خانه نیز فراهم شود (جدول ۳).

فرآیند تحقیق به این صورت انجام گرفت که پس از تعیین نمونه‌های مطالعاتی و با مراجعه حضوری به مکان خانه، ساختار فضایی آنها بر اساس چهار شاخص؛ مانع، مرتبه، توزیع‌پذیری و کنترل دید، تحلیل شد و برای این منظور، از ماتریس‌های دو-دوبی استفاده شد؛ به این ترتیب که فضاهای اصلی در خانه‌های مورد نظر در یک ماتریس قرار گرفتند و سپس رابطه هر فضایی با سایر فضاهای پیرامون هر کدام از شاخص‌های مذکور بررسی شد. در نهایت، نتایج به دست آمده در رابطه با هر کدام از شاخص‌های تحلیل به صورت تطبیقی در ارتباط با نمونه‌های سنتی و معاصر، مورد تحلیل و مقایسه قرار گرفتند.

تجزیه و تحلیل داده‌ها

پس از ارزیابی پلان‌ها به منظور انجام محاسبات ریاضی و تجزیه و تحلیل پیکره‌بندی فضایی خانه‌ها، نموادرهای توجیهی مربوط به هر کدام از نمونه‌های موردنی، استخراج و ترسیم شدند. در این گراف‌ها، سطح صفر به عنوان ورودی خانه در نظر گرفته شده است (جدول ۴).

بر اساس مبانی عنوان شده در بخش ادبیات پژوهش و با استفاده از نموادرهای توجیهی، محاسبات مربوط به آنالیز کمی پیکره‌بندی فضایی خانه‌ها در ارتباط با هر کدام از شاخص‌های تحلیل، به تفکیک برای هر خانه انجام گرفته که نتایج آن در قالب جدول ۵ آورده شده‌اند.

با توجه به داده‌های حاصل از تحلیل نموادرهای توجیهی که در جداول ۶ و ۷ برای هر شش خانه به طور جداگانه محاسبه شده، یافته‌های زیر قبل ارائه هستند:

اختلاف سطح در آنها به وجود می‌آید. به طور منطقی، امکان نفوذ به این فضاهای نسبت به دو مانع قبل افزایش می‌یابد (Chermayeff, 1965: 12).

- مرتبه نسبی: مرتبه، به معنای تعداد مراحلی است که باید برای رسیدن به یک فضا پیموده شود. به منظور سنجش مرتبه نسبی، مجموع مرتبه موجود در کل فضا بر تعداد فضاهای منهای ۱ تقسیم می‌شود.

$$MS = \frac{TOTal}{n-1}$$

حاصل رابطه فوق، عددی بین ۰ و ۱ خواهد بود که در آن، ارزش کم، نشان‌دهنده مرتبه پایین فضا بوده و ارزش زیاد آن، نشان‌دهنده دارا بودن مرتبه بالا در نظام پیکره‌بندی خواهد بود. از سویی، هر چه مرتبه فضایی یک فضا کمتر باشد، امکان نفوذ به آن افزایش یافته و در نتیجه محرومیت آن نیز کاهش می‌یابد و در مقابل، هر چه مرتبه فضایی بیشتر باشد، نفوذ‌پذیری به آن نیز کاهش یافته و در نتیجه محرومیت آن نیز افزایش می‌یابد.

- میانگین توزیع‌پذیری: مجموع دسترسی‌های هر فضایی نسبت به دیگر فضاهای موجود می‌تواند نمایشگر توزیع‌پذیری آن فضایی باشد و در نتیجه محرومیت آن رابطه روبرو قابل اثبات است:

$$(2) \quad \frac{\text{مجموع دسترسی‌های هر فضایی}}{\text{تعداد فضاهای تشکیل‌دهنده فضایی}} = \text{توزیع‌پذیری میانگین}$$

- کنترل دید: این شاخص، میان دسترسی بصری فضاهای نسبت به یکدیگر است و از مجموع تعداد فضاهایی که بر روی یک فضایی دید بصری مستقیم دارند، قابل اندازه‌گیری است. این مؤلفه، عددی را برای یک فضای نمایش می‌دهد که هر چه این عدد به صفر نزدیک‌تر باشد، به این معنی است که بقیه فضاهای بر روی این فضایی دید کمتری دارند یا اصلاً دید ندارند.

روش پژوهش

همان گونه که پیش از این نیز عنوان شد، هدف اصلی در پژوهش حاضر، ارزیابی مفهوم محرومیت در دو الگوی خانه‌های سنتی و معاصر در شهر شیراز است. منظور از خانه‌های سنتی، خانه‌هایی با الگوی حیاط مرکزی است که تا قبل از دوره قاجار در این شهر به عنوان الگوی رایج مسکن، مورد استفاده قرار می‌گرفت و منظور از الگوی معاصر، الگوی آپارتمانی است که امروزه به عنوان گونه رایج مسکن شهری در شهرهای مختلف کشور مورد استفاده قرار می‌گیرد. بر

جدول ۳. پلان نمونه‌های مطالعاتی در دو گونه سنتی و معاصر

خانه‌های سنتی	خانه شماره ۱: کازرونیان (معماریان، ۱۳۸۴)	خانه شماره ۲: افشاریان (همان)	خانه شماره ۳: طرح u (همان)
خانه‌های معاصر	خانه شماره ۴: تیپ ۱ معاصر (دیوان معماری پارس، ۱۳۹۰)	خانه شماره ۵: تیپ ۲ معاصر (دیوان معماری پارس، ۱۳۹۰)	خانه شماره ۶: تیپ ۳ معاصر (دیوان معماری پارس، ۱۳۹۰)

(نگارندگان)

جدول ۴. نمودارهای توجیهی نمونه‌های مطالعاتی در دو گونه سنتی و معاصر

خانه‌های سنتی	خانه شماره ۱: کازرونیان	خانه شماره ۲: افشاریان	خانه شماره ۳: طرح u
خانه‌های معاصر	خانه شماره ۴: تیپ ۱ معاصر	خانه شماره ۵: تیپ ۲ معاصر	خانه شماره ۶: تیپ ۳ معاصر

(نگارندگان)

جدول ۵. ماتریس‌های دو-دوبی مربوط به نمونه‌های موردی در ارتباط با شاخص‌های تحلیل

خانه سنتی کازرونیان

میانگین موانع نسبی

میانگین توزیع پذیری فضاها

کنترل دید

میانگین مرتبہ نسبی

خانه سنته، افشا، یان

ادامه جدول ۵. ماتریس های دو-دوبی مربوط به نمونه های مطالعاتی در ارتباط با شاخص های تحلیل

خانه سنتی افشاریان

ردیف	دروز	هزینه	جایگاه	آغاز	اقلی	شاد شدن	کوشوار	مطبع	ردیف
۱	دروزی	۱							۱
۲	هشت	۲							۲
۳	جایگاه	۳							۳
۴	اقلی	۴							۴
۵	اقلی	۵							۵
۶	کوشوار	۶							۶
۷	شاد شدن	۷							۷
۸	کوشوار	۸							۸
۹	اقلی	۹							۹
۱۰	طبخ	۱۰							۱۰
۱۱	طبع	۱۱							۱۱
۱۲	اقلی	۱۲							۱۲
۱۳	حیاط	۱۳							۱۳

ردیف	دروز	هزینه	جایگاه	آغاز	اقلی	شاد شدن	کوشوار	مطبع	ردیف
۱	دروزی	۱							۱
۲	هشت	۲							۲
۳	جایگاه	۳							۳
۴	اقلی	۴							۴
۵	اقلی	۵							۵
۶	کوشوار	۶							۶
۷	شاد شدن	۷							۷
۸	شاد شدن	۸							۸
۹	اقلی	۹							۹
۱۰	طبخ	۱۰							۱۰
۱۱	طبخ	۱۱							۱۱
۱۲	اقلی	۱۲							۱۲
۱۳	حیاط	۱۳							۱۳

کنترل دید

میانگین مرتبه نسبی

خانه سنتی با طرح II

ردیف	دروز	هزینه	جایگاه	آغاز	اقلی	شاد شدن	کوشوار	مطبع	ردیف
۱	دروزی	۱							۱
۲	کوشوار	۲							۲
۳	جایگاه	۳							۳
۴	اقلی	۴							۴
۵	اقلی	۵							۵
۶	کوشوار	۶							۶
۷	شاد شدن	۷							۷
۸	کوشوار	۸							۸
۹	اقلی	۹							۹
۱۰	طبخ	۱۰							۱۰
۱۱	طبع	۱۱							۱۱

ردیف	دروز	هزینه	جایگاه	آغاز	اقلی	شاد شدن	کوشوار	مطبع	ردیف
۱	دروزی	۱							۱
۲	کوشوار	۲							۲
۳	جایگاه	۳							۳
۴	اقلی	۴							۴
۵	اقلی	۵							۵
۶	کوشوار	۶							۶
۷	شاد شدن	۷							۷
۸	کوشوار	۸							۸
۹	اقلی	۹							۹
۱۰	طبخ	۱۰							۱۰
۱۱	طبع	۱۱							۱۱

ردیف	دروز	هزینه	جایگاه	آغاز	اقلی	شاد شدن	کوشوار	مطبع	ردیف
۱	دروزی	۱							۱
۲	جایگاه	۲							۲
۳	اقلی	۳							۳
۴	اقلی	۴							۴
۵	کوشوار	۵							۵
۶	شاد شدن	۶							۶
۷	کوشوار	۷							۷
۸	طبع	۸							۸

ردیف	دروز	هزینه	جایگاه	آغاز	اقلی	شاد شدن	کوشوار	مطبع	ردیف
۱	دروزی	۱							۱
۲	جایگاه	۲							۲
۳	اقلی	۳							۳
۴	اقلی	۴							۴
۵	کوشوار	۵							۵
۶	شاد شدن	۶							۶
۷	کوشوار	۷							۷
۸	طبع	۸							۸

ردیف	دروز	هزینه	جایگاه	آغاز	اقلی	شاد شدن	کوشوار	مطبع	ردیف
۱	دروزی	۱							۱
۲	جایگاه	۲							۲
۳	اقلی	۳							۳
۴	اقلی	۴							۴
۵	کوشوار	۵							۵
۶	شاد شدن	۶							۶
۷	کوشوار	۷							۷
۸	طبع	۸							۸

ادامه جدول ۵. ماتریس‌های دو-دوبی مربوط به نمونه‌های مطالعاتی در ارتباط با شاخص‌های تحلیل

خانه معاصر تیپ ۱														ردیف
شاخص														ردیف
جهت		دو-دوبی		دو-دوبی اهلی		دو-دوبی ۲		دو-دوبی ۱		دو-دوبی آشپزخانه		دو-دوبی سرویس		جهت
۴۷	۱۱	۱۱	۱۱	۱۱	۹	۹	۶	۶	۶	-	-	۱	ورودی حیاط	۱
۷۲	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰	۸	۸	۵	۵	۵	-	-	۲	حیاط	۲
۷۳	۸	۲	۸	۸	۸	۸	۳	۳	-	۵	۶	۳	سرویس ۱	۳
۷۴	۸	۲	۸	۸	۸	۸	۲	۱	-	۳	۵	۶	آشپزخانه	۴
۷۵	۸	۳	۴	۴	۴	۴	۲	-	۱	۳	۵	۶	آشپزخانه	۵
۷۶	۴	۵	۴	۴	۴	۴	-	۲	۶	۸	۸	۹	سرویس ۲	۶
۷۷	۴	۵	۴	۴	۴	۴	-	۲	۶	۸	۸	۹	آشپزخانه	۷
۷۸	۶	۷	۲	۲	-	۴	۴	۸	۸	۸	۱۱	۱۱	حیاط	۸
۷۹	۶	۷	-	۲	۲	۴	۴	۸	۸	۸	۱۱	۱۱	سرویس ۳	۹
۸۰	۷	-	۷	۷	۵	۵	۲	۲	۲	۲	۲	۳	ورودی اصلی	۱۰
۸۱	-	۷	۶	۶	۶	۴	۴	۸	۸	۸	۱۱	۱۱	ورودی فرعی	۱۱
نام حوزه‌ها														جمله‌گان
نام حوزه‌ها														نام حوزه‌ها
نام حوزه‌ها														نام حوزه‌ها
نام حوزه‌ها														نام حوزه‌ها
نام حوزه‌ها														نام حوزه‌ها
نام حوزه‌ها														نام حوزه‌ها
نام حوزه‌ها														نام حوزه‌ها
نام حوزه‌ها														نام حوزه‌ها
نام حوزه‌ها														نام حوزه‌ها
نام حوزه‌ها														نام حوزه‌ها
نام حوزه‌ها														نام حوزه‌ها
نام حوزه‌ها														نام حوزه‌ها
نام حوزه‌ها														نام حوزه‌ها
نام حوزه‌ها														نام حوزه‌ها
نام حوزه‌ها														نام حوزه‌ها
نام حوزه‌ها														نام حوزه‌ها
نام حوزه‌ها														نام حوزه‌ها
نام حوزه‌ها														نام حوزه‌ها
نام حوزه‌ها														نام حوزه‌ها
نام حوزه‌ها														نام حوزه‌ها
نام حوزه‌ها														نام حوزه‌ها
نام حوزه‌ها														نام حوزه‌ها
نام حوزه‌ها														نام حوزه‌ها
نام حوزه‌ها														نام حوزه‌ها
نام حوزه‌ها														نام حوزه‌ها
نام حوزه‌ها														نام حوزه‌ها
نام حوزه‌ها														نام حوزه‌ها
نام حوزه‌ها														نام حوزه‌ها
نام حوزه‌ها														نام حوزه‌ها
نام حوزه‌ها														نام حوزه‌ها
نام حوزه‌ها														نام حوزه‌ها
نام حوزه‌ها														نام حوزه‌ها
نام حوزه‌ها														نام حوزه‌ها
نام حوزه‌ها														نام حوزه‌ها
نام حوزه‌ها														نام حوزه‌ها
نام حوزه‌ها														نام حوزه‌ها
نام حوزه‌ها														نام حوزه‌ها
نام حوزه‌ها														نام حوزه‌ها
نام حوزه‌ها														نام حوزه‌ها
نام حوزه‌ها														نام حوزه‌ها
نام حوزه‌ها														نام حوزه‌ها
نام حوزه‌ها														نام حوزه‌ها
نام حوزه‌ها														نام حوزه‌ها
نام حوزه‌ها														نام حوزه‌ها
نام حوزه‌ها														نام حوزه‌ها
نام حوزه‌ها														نام حوزه‌ها
نام حوزه‌ها														نام حوزه‌ها
نام حوزه‌ها														نام حوزه‌ها
نام حوزه‌ها														نام حوزه‌ها
نام حوزه‌ها														نام حوزه‌ها
نام حوزه‌ها														نام حوزه‌ها
نام حوزه‌ها														نام حوزه‌ها
نام حوزه‌ها														نام حوزه‌ها
نام حوزه‌ها														نام حوزه‌ها
نام حوزه‌ها														نام حوزه‌ها
نام حوزه‌ها														نام حوزه‌ها
نام حوزه‌ها														نام حوزه‌ها
نام حوزه‌ها														نام حوزه‌ها
نام حوزه‌ها														نام حوزه‌ها
نام حوزه‌ها														نام حوزه‌ها
نام حوزه‌ها														نام حوزه‌ها
نام حوزه‌ها														

خانه معاصر تیپ ۲

فضاهای												تفصیل
کال	خواب ۲	سرویس ۲	حمام	دوفو	دوفو ۱	کل	آشپزخانه	سرویس ۱	دوفو ۱	دوفو ۲	دورودی	
												ورودی حیاط
												۱
												سرویس ۱
۱				۱	۱	۲						آشپزخانه
۱							۱					حیاط
۱								۱				سرویس ۲
	۱											آشپزخانه
												حیاط
												خواب
												۸
												HAL
	۱					۱	۱					۹

فضاهای												تفصیل
کال	خواب ۲	سرویس ۱	حمام	دوفو	دوفو ۱	کل	آشپزخانه	سرویس ۲	دوفو ۱	دوفو ۲	دورودی	
۲۱	۳	۵	۵	۵	۵	۲۴	۲	۴	۲	۲	-	ورودی حیاط
۱۸	۱	۲	۳	۳	۲	۲۲	-	-	-	-	۲	سرویس ۱
۱۴	-	۱	۲	۴	۱	۱۰	-	-	-	-	۲	آشپزخانه
۱۵	-	۴	۲	۴	۱	۱۱	-	-	-	-	۲	حیاط
۱۶	-	۴	-	۴	-	۱۰	۱	۱	۲	۴	۵	سرویس ۲
۲۴	۳	۱	۵	-	۴	۱۴	۴	۳	۵	۲	۶	آشپزخانه
۲۲	۱	۵	-	۵	-	۱۰	۲	۲	۲	۵	۷	حیاط
۲۶	۳	-	۵	۱	۴	۱۰	۱	۲	۵	۲	۸	خواب
۱۱	-	۳	۱	۳	-	۱۰	-	-	-	۱	۹	HAL

فضاهای												تفصیل
کال	خواب	حمام	سالن	دوفو	دوفو ۱	کل	آشپزخانه	سرویس	دوفو ۱	دوفو ۲	دورودی	
۱۶	۲۱	۲۶	۱۵	۱۱	۱۱	۸۱	۱۱	۱۱	۱۱	۱۱	۱۱	ورودی حیاط
۱,۷۵	۲,۶۰	۲,۶۴	۱,۸۷	۱,۴۳	۱,۴۳	۷,۳۵	۱,۴۳	۱,۴۳	۱,۴۳	۱,۴۳	۱,۴۳	MS
۰,۱۸	۰,۳۱	۰,۳۶	۰,۲۱	۰,۱۸	۰,۱۸	۰,۷۱	۰,۱۸	۰,۱۸	۰,۱۸	۰,۱۸	۰,۱۸	RS

کنترل دید												میانگین مرتبه نسبی
خانه معاصر تیپ ۳												

فضاهای												تفصیل
کال	خواب	حمام	سالن	دوفو	دوفو ۱	کل	آشپزخانه	سرویس	دوفو ۱	دوفو ۲	دورودی	
۳۴	۱۲	۶	۴	۲	۲	۲۰	-	-	-	-	-	ورودی
۵۱	۱۱	۱۰	۷	۶	۵	۵۰	-	-	-	-	-	حیاط
۴۱	۹	۹	۵	۵	۳	۲۷	-	-	-	-	-	ابوان
۲۵	۵	۵	۱	۱	۳	۲۰	-	-	-	-	-	دورودی اصلی
۲۷	۵	۳	۱	-	۲	۱۷	-	-	-	-	-	سالن
۳۱	۳	۳	-	۵	۱	۱۵	۷	۴	-	-	-	هال
۴۰	۷	۷	-	۳	۵	۱۵	۷	۴	-	-	-	آشپزخانه
۴۶	۲	-	۷	۲	۵	۱۵	۹	۱۰	۶	-	-	خواب
۵۵	-	۳	۲	۳	۵	۱۵	۹	۱۱	۱۲	-	-	حمام

فضاهای												تفصیل
کال	خواب	حمام	سالن	دوفو	دوفو ۱	کل	آشپزخانه	سرویس	دوفو ۱	دوفو ۲	دورودی	
۱	۱	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	۱
۲	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	۲
۳	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	۳
۴	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	۴
۵	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	۵
۶	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	۶
۷	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	۷
۸	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	۸
۹	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	۹

فضاهای												تفصیل
کال	خواب	حمام	سالن	دوفو	دوفو ۱	کل	آشپزخانه	سرویس	دوفو ۱	دوفو ۲	دورودی	
۲۷	۶	۲	۲	۲	۲	۱۶	-	-	-	-	-	۱
۳۵	۲	۱	۲	۲	۲	۱۰	-	-	-	-	-	۲
۳۲	۲	۱	۲	۲	۲	۱۰	-	-	-	-	-	۳
۴۷	۲	۱	۲	۲	۲	۱۰	-	-	-	-	-	۴
۴۰	۲	۱	۲	۲	۲	۱۰	-	-	-	-	-	۵
۴۸	۲	۲	۲	۲	۲	۱۰	-	-	-	-	-	۶
۴۴	۲	۱	۲	۲	۲	۱۰	-	-	-	-	-	۷
۴۱	۲	۳	۱	۱	-	۱۰	-	-	-	-	-	۸
۴۲	۲	۲	۲	۲	۲	۱۰	-	-	-	-	-	۹
۴۳	۲	۲	۲	۲	۲	۱۰	-	-	-	-	-	۱۰

فضاهای												تفصیل
کال	خواب	حمام	سالن	دوفو	دوفو ۱	کل	آشپزخانه	سرویس	دوفو ۱	دوفو ۲	دورودی	
۱۹	۱۲	۲۶	۲۶	۲۶	۲۶	۱۲۶	-	-	-	-	-	۱
۲,۳۸	۱,۵	۲,۲۳	۳	۱,۵	۲,۲۵	۷,۲۸	-	-	-	-	-	۲
۰,۳۵	-۰,۱۲۵	-۰,۵۰	-۰,۵۰	-۰,۱۲۵	-۰,۴۴	-۰,۱۲۵	-	-	-	-	-	۳

(نگارندگان) میانگین مرتبه نسبی

جدول ۶. داده‌های حاصل از تحلیل نمودارهای توجیهی خانه‌ای سنتی

طرح U				افشاریان				کازرونیان				شاخص‌ها			
میانگین توزیع نسبی	میانگین موضع نسبی	میانگین کم‌ده نسبی	کنترل دید	میانگین توزیع نسبی	میانگین موضع نسبی	میانگین کم‌ده نسبی	کنترل دید	میانگین توزیع نسبی	میانگین موضع نسبی	میانگین کم‌ده نسبی	کنترل دید	عنوان فضاهای	شاخص‌ها		
۱	۰/۴۰	۴۳	۱	۱	۰/۴۵	۷۱	۱	۱	۰/۲۶	۷۴	۱	ورودی			
-	-	-	-	۲	۰/۳۳	۵۹	۱	۳	۰/۱۲۵	۶۱	۲	هشتی			
۶	۰/۰۳	۲۵	۴	۵	۰/۱۰	۴۰	۵	۸	۰	۳۳	۷	حیاط			
۳,۸۵	-	-	-	۲/۸۵	-	-	-	۲/۸۵	-	-	-	راهرو			
۴	۰/۱۸	۳۶	۳	۱	۰/۳۹	۸۰	۲	۲	۰/۲۳	۷۰	۳	شاهنشین			
۱/۵	۰/۴۰	۴۴	۱/۵	۱/۵	۰/۴۰	۸۴/۵	۲/۵	۲	۰/۲۳	۶۷	۲	گوشوار			
۱	۰/۴۴	۵۰	-	۱	۰/۳۵	۷۸	-	۱	۰/۲۹	۷۵	۱	مطیخ			
۲	۰/۳۵	۴۰	۱	۲	۰/۳۳	۷۰	۳	۲	۰/۲۳	۷۰	۳	پنج دری			
۱	۰/۳۵	۴۲	۱/۵	۱/۲۵	۰/۴۰	۸۱	۲/۲۵	۱/۲۵	۰/۲۷	۷۲	۲	اتاق			

(نگارندگان)

جدول ۷. داده‌های حاصل از تحلیل نمودارهای توجیهی خانه‌ای معاصر

شاخص‌ها												عنوان فضاهای
تیپ ۳				تیپ ۲				تیپ ۱				
طیارگیری توزیع نسبی	طیارگیری موقت نسبی	کنترل دید	طیارگیری توزیع نسبی	طیارگیری موافع نسبی	کنترل دید	طیارگیری توزیع نسبی	طیارگیری موافع نسبی	کنترل دید	شناختی	کنترل دید	ورودی	
۱/۵	۰/۶۸	۳۴	۲	۱/۵۰	۰/۷۱	۴۶	۱	۱/۳۰	۰/۴۵	۶۹	۲	حیاط
۲	۰/۴۴	۵۱	۱	۲	۰/۴۰	۳۰	۱	۲	۰/۴۲	۷۳	۲	سرمی
۲	۰/۳۵	۴۰	۳	۲	۰/۱۸	۳۱	۳	۲	۰/۲۷	۶۱	۲	پذیرایی
۳	۰/۱۲۵	۲۶	۴	۲	۰/۲۱	۲۵	۲	۳	۰/۱۴۵	۳۸	۲	حمام
۱	۰/۵۰	۴۶	۳	۱/۵۰	۰/۴۰	۳۴/۵۰	۱/۵۰	۱	۰/۴۲	۶۲	۱/۳۳	آشپرخانه
۵	۰/۱۲۵	۳۱	۴	۴	۰/۰۸	۱۷	۳	۲	۰/۴۵	۳۸	۲	نشیمن
۱	۰/۵	۵۵	۱	۱	۰/۶۵	۴۱	۱	۱	۰/۲۲	۵۴	۲	اتاق خواب
۱	۰/۳۵	۴۱	۱	۱	۰/۳۸	۳۴/۵	۰/۵	۱	۰/۴۵	۶۴/۵	۱/۵	

(نگارندگان)

خانه‌های سنتی

- میانگین توزیع پذیری: با توجه به جداول ۴، ۵ و ۶، بیشترین میانگین توزیع فضایی در الگوی خانه‌های سنتی که میزان دسترسی فضایی را نشان می‌دهد، مربوط به حیاط است. این موضوع، بیانگر نقش پرنگ حیاط به عنوان یک فضای تقسیم‌کننده در ساختار پیکربندی خانه‌های سنتی است. استقرار حیاط در مرکز بنا و چینش فضاهای پیرامون آن، چنین نقشی را برای حیاط در الگوی خانه‌های سنتی به همراه آورده است. همچنین، نتایج این جداول نشان‌دهنده این موضوع هستند که میزان دسترسی‌پذیری به فضاهای بعد از حیاط، به ترتیب مربوط به هشتی، راهرو و کمترین میانگین توزیع پذیری فضایی، مربوط به اتاق‌ها و مطبخ است که این موضوع نیز بیانگر اهمیت فضاهایی مانند اتاق‌ها و مطبخ از بعد اصل محرومیت در خانه‌های سنتی است؛ به این ترتیب که وجود کمترین میزان توزیع فضایی نسبت به دو فضای اتاق و مطبخ در ساختار پیکربندی فضایی خانه‌های سنتی، باعث جداگانه‌گی بیشتر این فضاهای در خانه‌ها و در نتیجه، افزایش محرومیت در آنها نسبت به سایر فضاهای شده است.

- میانگین موانع نسبی: با توجه به جداول ۴، ۵ و ۶، بیشترین موانع بین فضاهای خانه‌ها، مربوط به مطبخ (۶۷/۶۶) بوده که نشان‌دهنده اهمیت این فضای در عدم دسترسی مستقیم فیزیکی به آن است. پس از آن، گوشواره با میانگین مانع نسبی (۶۵)، از نفوذ پذیری کمتری نسبت به سایر فضاهای برخوردار است. بنابراین می‌توان چنین اذعان داشت در خانه‌های سنتی، فضاهایی مانند مطبخ که یک فضای زنانه بوده و نیز گوشواره که مکانی جهت فعالیت‌های خصوصی خانواده به شمار می‌رفته، بیشترین موانع را دارا بوده و همین امر، باعث کاهش نفوذ پذیری به آنها در نتیجه، افزایش محرومیت در آنها شده است. این در حالی است که نتایج عددی حاصل از جداول فوق نشان می‌دهند که کمترین میزان مانع در ارتباط با حیاط وجود دارد و همین امر، باعث افزایش امکان نفوذ پذیری به حیاط و در نتیجه، عمومی‌تر شدن آن نسبت به سایر فضاهای شده است.

- میانگین مرتبه نسبی: با توجه به جداول ۴، ۵ و ۶، بیشترین میانگین مرتبه نسبی، مربوط به فضای مطبخ با میانگین (۴۰/۰) است و پس از آن، بیشترین مرتبه نسبی در اتاق‌ها و گوشواره‌ها با میانگین بین (۳۶-۰/۳۴)

خانه‌های معاصر

- میانگین توزیع پذیری: با توجه به جداول ۴، ۵ و ۷، بیشترین توزیع پذیری و دسترسی فضایی در الگوی خانه‌های معاصر، مربوط به نشیمن و پذیرایی با میانگین (۴ و پس از آن بیشترین توزیع پذیری، مربوط به آشپزخانه و اتاق‌ها است. این در حالی است که کمترین میزان توزیع پذیری، مربوط به فضاهایی نظیر حمام و سرویس بهداشتی با میانگین ۱ است. در مسکن معاصر - برخلاف خانه‌های سنتی که حیاط نقش توزیع کننده اصلی را دارد - حیاط به عنوان فضایی کنار افتاده و بدون داشتن عملکرد اصلی در کالبد خانه جای گرفته است. این در حالی است که در این خانه‌ها، نشیمن و پذیرایی، نقش توزیع کننده‌گی فضایی را بر عهده گرفته و همین امر، باعث تبدیل شدن این فضای به یک فضای تقسیم در پیکربندی فضایی خانه شده است. بنابراین، کمترین میزان محرومیت در ارتباط با این فضا وجود دارد.

- میانگین موانع نسبی: با توجه به جداول ۴، ۵ و ۷، فضای حمام با میانگین (۴۸) بیشترین موانع را دارد

خانه‌ها، مربوط به فضای حیاط است. پس از آن، دلان‌ها و در مرحله بعد، ورود به فضاهای اصلی شکل می‌گیرد. این نوع سطح‌بندی، نمایانگر وجود اصل سلسله مراتب در ساختار فضایی خانه‌های سنتی است. در این خانه‌ها وظیفه اصلی توزیع فضایی در سطح کلان خانه، بر عهده حیاط است؛ به این معنی که با استقرار حیاط در مرکز بنا و چینش فضاهای پیرامون آن، عملای حیاط به یک فضای تقسیم تبدیل شده است. در مقابل، توزیع پذیری مطبخ و اتاق‌های سه دری در کمترین میزان ممکن قرار دارد. همچنین، با بررسی نمودارهای توجیهی مشاهده می‌شود که معمولاً مطبخ در بیشترین عمق نسبت به ورودی قرار داشته و پس از آن، اتاق‌های سه دری به عنوان عمیق‌ترین فضاهای در نظام فضایی این خانه‌ها شناخته می‌شوند. بنابراین، کمترین میزان دسترسی به این فضاهای وجود داشته و همین امر، باعث افزایش محرومیت در این فضاهای شده است. این در حالی است که در خانه‌های معاصر برخلاف خانه‌های سنتی، فضایی چون نشیمن و پذیرایی، جایگزین حیاط در الگوهای سنتی شده و وظیفه توزیع فضایی در ساختار پیکرها بندی خانه را بر عهده دارد. در مقابل، سرویس‌های بهداشتی از جمله حمام و اتاق‌های خواب، از کمترین میزان توزیع فضایی برخوردار هستند که این امر، این فضاهای را به مکانی جهت خلوت گزینی در این خانه‌ها تبدیل نموده است. در خانه‌های سنتی، آشپزخانه یا مطبخ در جهات فرعی حیاط و در بیشترین فاصله نسبت به ورودی قرار گرفته است که این امر علاوه بر افزایش مرتبه این فضا، بیشترین مانع جهت رسیدن به این فضا را به وجود آورده؛ این در حالی است که در خانه‌های معاصر، آشپزخانه در مرکز بنا و نزدیک به ورودی اصلی مستقر شده است و در صورت ساخت آن به صورت باز (اپن)، کمترین میزان مانع در رسیدن به آن وجود دارد. بنابراین، فضای آشپزخانه که در خانه‌های سنتی به عنوان یک عرصه کاملاً خصوصی و صرفاً محل حضور زنان به شمار می‌رفت، در الگوهای معاصر به یک فضای نیمه‌ عمومی تبدیل شده که بخش زیادی از فعالیت‌های روزمره خانواده از جمله صرف غذا و تعاملات اجتماعی اعضای خانواده در آن شکل می‌گیرد.

در خانه‌های معاصر با از بین رفتن اصل مرکزیت که با حذف حیاط در مرکز بنا و استقرار آن در یک طرف به وجود آمده است، این فضا را عملای از ساختار عملکردی خانه حذف نموده و در بهترین حالت (در قطعات شمالی)،

بعد از آن، فضاهایی مانند اتاق‌ها و آشپزخانه به ترتیب دارای بیشترین موانع بوده، اما در خانه‌های معاصر، فضاهای نشیمن و پذیرایی با میانگین بین ۳۱,۵، دارای کمترین میانگین موانع نسبی هستند. بنابراین بر اساس تعداد موانع موجود در مسیر رسیدن به فضا، می‌توان فضای نشیمن و پذیرایی را به عنوان عرصه عمومی خانه، آشپزخانه را به عنوان عرصه نیمه‌ عمومی و اتاق‌ها و حمام را به عنوان عرصه خصوصی خانه قلمداد نمود.

- میانگین مرتبه نسبی: با توجه به داده‌های تحقیق، فضای پذیرایی و نشیمن با مرتبه ۰/۱۶ و آشپزخانه با مرتبه ۰/۲۱، کمترین میزان میانگین مرتبه نسبی را دارند؛ به این معنا که این فضاهای نفوذ پذیرترین فضاهای هستند و دسترسی به آنها آسان است. در مقابل، اتاق‌های خواب و نیز حمام با داشتن میانگین ۰/۴۵، بیشترین میزان مرتبه نسبی را در میان فضاهای داخلی خانه به خود اختصاص داده‌اند؛ بنابراین، از کمترین میزان نفوذ پذیری برخوردار هستند.

- کنترل دید: با توجه به جداول ۴، ۵ و ۷، کمترین میزان دسترسی بصری و در نتیجه بالاترین میزان کنترل فضایی، مربوط به حمام و سرویس بهداشتی است و فضاهایی مانند سالن، آشپزخانه و اتاق‌ها به ترتیب دارای بیشترین میزان دسترسی بصری هستند. بنابراین، میزان محرومیت فضایی در خانه‌های معاصر بر اساس شاخص کنترل دید، در فضاهای بهداشتی در بالاترین سطح، اتاق‌ها در درجه دوم، آشپزخانه در درجه سوم و در نهایت، سالن نشیمن و پذیرایی در درجه چهارم قرار دارد. لازم به ذکر است در الگوهای آپارتمانی، از آنجا که حیاط توسط واحدهای مختلف در طبقات ساختمان قابل رویت است، لذا کمترین میزان کنترل دید و در نتیجه، کمترین میزان محرومیت نسبت به این فضا وجود دارد. همین امر باعث شده که این فضا در تصویر ذهنی ساکنین، جز دارایی‌های عملکردی خانه به شمار نرفته و صرفاً به عنوان یک فضای مشاع (عرصه عمومی) از آن یاد شود.

بحث

با توجه به موارد عنوان شده در فوق، در ارتباط با انطباق مفاهیم مرتبط با ساختار فضایی الگوی خانه‌های سنتی و معاصر، موارد ذیل قابل طرح هستند:

- با بررسی نمودارهای توجیهی مربوط به خانه‌های سنتی، چنین مشاهده می‌شود که اولین سطح دسترسی به این

امر، باعث افزایش مرتبه نسبی این فضا در مقایسه با نمونه‌های معاصر آن شده است.

- در خانه‌های سنتی، بعد از ورودی، بیشترین مرتبه نسبی مربوط به اتاق‌ها است و در خانه‌های معاصر نیز اتاق‌ها بعد از ورودی، دارای بالاترین مرتبه نسبی هستند. لذا اتاق، بیشترین میزان محرومیت را هم در الگوهای سنتی و هم در الگوی معاصر دارا است (اگرچه به واسطه سایر شاخص‌ها از جمله مانع و یا کنترل دید، اتاق‌ها در الگوهای معاصر از درجه محرومیت کمتری نسبت به نمونه‌های سنتی برخوردار هستند)، اما در حالت کلی می‌توان چنین اذعان داشت که مسئله حفظ حریم خصوصی در اتاق و تبدیل آن به یک فضا با بیشترین میزان محرومیت فضایی، یک دغدغه فرهنگی بوده و در تمام دوره‌ها مورد توجه افراد قرار داشته است.
- در ارتباط با سلسله مراتب ورودی در خانه‌های سنتی و معاصر، تفاوت چندانی مشاهده نمی‌شود و به نظر می‌رسد که ساختار مراتب فضایی در بخش ورودی در این دو الگو تقریباً مشابه یکدیگر باشد؛ به این معنی که اگر در الگوهای سنتی، مراتب ورودی شامل درگاه، هشتی و دالان ورودی است، در الگوهای معاصر، این مراتب در قالب ورودی، حیاط، راهپله و راهرو نمود یافته‌اند. بنابراین، مرتبه نسبی ورودی در الگوی معاصر تا حدودی مشابه و حتی در بعضی موارد نیز با افزایش مرتبه نسبت به الگوهای سنتی همراه است.

از آن به عنوان مکانی جهت عبور از خیابان به درون بنا استفاده می‌شود. همچنین، با وجود دید زیادی که از طبقات مختلف نسبت به این فضا وجود دارد، عملاً محرومیت آن را به کلی از بین برد و این فضا را به یک عرصه عمومی در خانه تبدیل نموده است.

- در مسکن سنتی، دسترسی مستقیمی به اکثر فضاهای اصلی خانه وجود نداشت و ورود به این فضاهای با عبور از یک فضای حائل تحت عنوان تختگاه صورت می‌گرفت. وجود این فضا در پیش‌ورودی فضاهای اصلی، نقش یک مانع را داشته و با ایجاد سلسله مراتب در فضا، باعث کاهش دسترسی بصری و دسترسی فیزیکی به آن و در نتیجه، افزایش محرومیت در آن می‌شده است. اما این در حالی است که در الگوی خانه‌های معاصر، حد فاصل ورود به یک فضا، تنها یک درب قرار گرفته که در صورت باز بودن آن، فضای درون اتاق کاملاً مشخص است. همین امر، باعث تقلیل تعداد موانع در رسیدن به اتاق در الگوهای معاصر و در نتیجه، کاهش محرومیت فضایی آن در مقایسه با الگوهای سنتی شده است.
- در خانه معاصر پایین‌ترین مرتبه نسبی، مربوط به سالن نشیمن و پذیرایی است که این موضوع نیز برخاسته از هم‌جواری آن با ورودی و دیگر فضاهای همچون آشپزخانه و اتاق‌های خواب است، اما در خانه‌ها سنتی به دلیل توجه به جایگاه میهمان، بخش پنج دری و شاهنشین به وسیله دالان‌هایی از دیگر فضاهای تفکیک شده و همین

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی

نتیجه‌گیری

محرومیت، یکی از مهم‌ترین اصولی است که در گذشته و در ساختار فضایی گونه‌های مختلف معماری، مورد توجه معماران و سازندگان آنها قرار داشته است. در همین ارتباط، معماری خانه به عنوان یکی از مهم‌ترین فضاهایی که عرصه خصوصی زندگی افراد در آن شکل می‌گیرد، از این قاعده مستثنی نبوده و از بیشترین میزان محرومیت برخوردار بوده است. این موضوع هم در نظام کلی بنا و هم در ساختار فضاهای مختلف خانه، مد نظر قرار داشته و به اشکال مختلفی نمود یافته است. در این ارتباط، موقعیت استقرار فضاهای در نظام پیکره‌بندی خانه (مرتبه)، میزان ارتباط آنها با فضاهای هم‌جوار خود (توزيع‌پذیری)، کیفیت موانعی که در مسیر رسیدن به فضا وجود دارد (مانع) و نیز اشرافیتی که از فضاهای هم‌جوار نسبت به فضای مورد نظر وجود دارد (کنترل دید)، از جمله راهکارهایی بوده که در ساخت فضاهای مختلف مختار خانه به منظور ایجاد محرومیت، مورد توجه سازندگان قرار داشته‌اند.

با توجه به توضیحات مذکور، در الگوی خانه‌های سنتی، حیاط به عنوان عنصر اصلی شکل‌دهنده ساختار فضا، در مرکز هندسی بنا و در کمترین مرتبه نسبت به ورودی قرار داشته است. چینش فضاهای پیرامون آن، باعث افزایش دسترسی‌پذیری به فضاهای مختلف و در نتیجه، افزایش توزیع‌پذیری این فضا می‌شود. همین امر، باعث تبدیل این فضا به عنوان یک عرصه عمومی در نظام فضایی خانه شده است.

مهمان خانه، فضایی مجزا بوده که در نزدیکی ورودی قرار داشته و دسترسی به آن از طریق حیاط صورت می‌گرفت. لذا از لحاظ مربوطه، در عمق بیشتری نسبت به حیاط قرار داشته است؛ این در حالی است که از حیاط و فضاهای هم‌جوار آن نیز اشرافیت زیادی نسبت به آن وجود داشته که در مجموع این عوامل، باعث تبدیل این فضا به یک فضای عمومی و استقرار آن در عرصه عمومی، خانه می‌شده‌اند.

اتفاق‌های سه دری، فضای اصلی حضور خانواده بوده و مهم‌ترین رفتارهای خصوصی خانواده در این فضا شکل می‌گرفتند. بنابراین، نیازمند محرومیت بیشتری نسبت به فضای مهمان خانه بودند. از این‌رو، این فضا در ضلع مقابل ورودی و در دورترین فاصله نسبت به آن مستقر می‌شد. از سویی، در ساخت پنجره‌های آن، از نقوش هندسی و مشبک استفاده می‌شد که این امر، دید از حیاط به درون آن را محدود می‌نمود؛ همچنین وجود تختگاه به عنوان فضای پیش‌ورودی برای اتفاق، از جمله دیگر راهکارهایی بود که باعث افزایش مانع و در نتیجه، افزایش محرومیت در این فضا می‌شد.

مطبخ، از جمله دیگر فضاهایی است که در نظام پیکربندی خانه‌های سنتی وجود داشته و از آنجا که این مکان به عنوان محل فعالیت روزمره زن به شمار می‌رفته است، لذا باید از بیشترین میزان محرومیت برخوردار باشد. به همین منظور، این فضا در یکی از گوشه‌های حیاط و در بیشترین فاصله نسبت به ورودی ساخته می‌شود و با ساخت آن در سطحی پایین تر از حیاط، بیشترین مانع جهت رسیدن به آن در نظر گرفته می‌شود. مجموعه این عوامل، باعث افزایش محرومیت فضایی در این فضا نسبت به سایر فضاهای موجود در نظام پیکربندی خانه می‌شند.

در الگوی معاصر که بر اساس شیوه جدید زندگی مردم ساخته شده، فضای حیاط به طور کلی از نظام عملکردی خانه حذف شده و صرفاً به مکانی جهت عبور تبدیل شده است؛ سالن پذیرایی و نشیمن، نقش حیاط را در نظام فضایی درون خانه بر عهده گرفته و وظیفه توزیع پذیری فضایی، بر عهده این فضا قرار گرفته است. اتاق‌ها در بخش انتهایی بنا ساخته شده و از طریق یک درب، از بقیه فضاهای منفک شده و در نهایت، سرویس‌های بهداشتی در بخش خصوصی خانه و نزدیک به فضای اتاق‌ها ساخته شده‌اند. مجموعه این عوامل باعث شده‌اند که مفهوم محرومیت در خانه‌های معاصر در مقایسه با خانه‌های سنتی، کاهش چشمگیری یابد؛ به این معنی که در این خانه‌ها بیش از آنکه دسترسی بصری و شنیداری به بخش‌های خصوصی خانه محدود شود، کنترل بیشتر بر دسترسی فیزیکی به بخش‌های مختلف خانه، مد نظر سازندگان آنها قرار دارد. این امر باعث شده است که تمایل افراد به ساخت فضاهایی مجزا و اختصاصی برای هر کدام از اعضای خانواده با دسترسی مجزا و قابل کنترل، در اولویت قرار گرفته و به منظور نیل به این هدف [در بسیاری موارد]، سایر ابعاد دسترسی از جمله دسترسی بصری و شنیداری کمتر مورد توجه قرار گیرند. نتیجه این امر، تقلیل مفهوم محرومیت در خانه‌های سنتی به مفهوم خلوت در خانه‌های معاصر شده است؛ به این معنی که در خانه‌های معاصر، وجود فضاهایی که فرد در لحظاتی که نیاز به تنها بودن و دوری از افراد خانواده را دارد، در اولویت ساخت قرار دارد، این در حالی است که در خانه‌های سنتی، توجه توانان به محرومیت فیزیکی، بصری و شنیداری، مورد توجه سازندگان بنا قرار داشته است (جدول ۸).

جدول ۸. تحلیل انطباقی نتایج محرومیت در الگوی مسکن سنتی و مسکن معاصر

تحلیل انطباقی	الگوی معاصر		الگوی سنتی		نام فضا
	تحلیل نحوی	موقعیت در نظام پیکربندی	تحلیل نحوی	موقعیت در نظام پیکربندی	
- در گذشته، به عنوان فضای اصلی ساختار خانه بوده و وظیفه توزیع فضایی را بر عهده داشته است. در الگوی معاصر، از ساختار عملکردی بنا خارج شده و صرفاً به مکانی جهت عبور تقلیل یافته است. - محرومیت در هر دو الگو کم است.	- فاقد توزیع پذیری - کاهش مرتبه - کاهش موانع - افزایش کنترل دید	در یک طرف فضا	- توزیع پذیری زیاد - کاهش مرتبه - کاهش موانع - افزایش کنترل دید	در مرکز هندسی بنا	۱۴
- در گذشته، آشپزخانه محل فعالیت زن بوده و لذا جز محرم ترین فضاهای به شمار می‌رفته است؛ در الگوی معاصر، آشپزخانه به جزئی ترینی در بنا تبدیل شده و بخشی از فعالیت‌های روزمره خانواده در آن انجام می‌گیرد.	- توزیع پذیری متوسط - کاهش مرتبه - کاهش موانع - افزایش کنترل دید	در مرکز بنا نزدیک به ورودی	- توزیع پذیری کم - افزایش مرتبه - افزایش موانع - کاهش کنترل دید	در گوشه حیاط به دور از ورودی	۱۵
- در گذشته، اتاق به عنوان مکان اصلی انجام فعالیت‌های خصوصی خانواده بوده و لذا باید از بیشترین میزان محرومیت برخوردار باشد. بر همین اساس، این فضا در ضلع مقابل ورودی و در بیشترین فاصله نسبت به آن ساخته می‌شد. دسترسی به آن نیز از طریق عبور از تختگاه صورت می‌گرفت که این امر، باعث افزایش محرومیت آن می‌شد. - در دوران معاصر، اتاق به عنوان یکی از تقسیمات داخلی بنا شناخته شده که از طریق یک در از بقیه فضاهای تفکیک می‌شود. لذا تعداد موانع و مرتبه آن به نسبت گذشته بسیار کاهش یافته که این امر، نشان از کاهش محرومیت در این فضا دارد.	- توزیع پذیری کم - کاهش مرتبه - کاهش موانع - افزایش کنترل دید	در ضلع مقابل سالن نشیمن و پذیرایی	- توزیع پذیری کم - افزایش مرتبه - افزایش موانع - کاهش کنترل دید	در دور ترین فاصله از ورودی و در اضلاع طولی حیاط	۱۶
- در گذشته، مهمان خانه فضایی مجزا بوده که مانند سایر فضاهای دارای محدوده‌ای مشخص بوده و با ساخت آن در نزدیکی ورودی، جز عرصه عمومی خانه به شمار می‌رفته است. - در الگوی معاصر، مهمان خانه بخش باقی مانده پلان است که به عنوان نشیمن نیز مورد استفاده قرار گرفته و نقش تقسیم فضایی درون خانه را بر عهده دارد.	- توزیع پذیری زیاد - کاهش مرتبه - کاهش موانع - افزایش کنترل دید	در مجاورت ورودی و به عنوان اولین فضایی که پس از ورودی قرار دارد	- توزیع پذیری متوسط - کاهش مرتبه - کاهش موانع - افزایش کنترل دید	در نزدیکی ورودی و در امتداد اصلی حیاط قرار داشت	۱۷
- در گذشته، در یکی از کجحهای حیاط و با کمترین میزان دید ساخته می‌شد. امروزه نیز این فضا دارای کمترین میزان دید بوده و بیشتر در عرصه خصوصی خانه ساخته می‌شود؛ لذا همواره از محرومیت بالایی برخوردار بوده است.	- توزیع پذیری کم - افزایش مرتبه - افزایش موانع - کاهش کنترل دید	در بخش خصوصی خانه و نزدیک به فضاهای خواب	- توزیع پذیری کم - افزایش مرتبه - افزایش موانع - کاهش کنترل دید	در گوشه حیاط به دور از ورودی	۱۸

(نگارنده‌گان)

1. Barrier
2. Step
3. Distribution of
4. Control the view

منابع و مأخذ

- امینی، ندا و نوروزیان پور، هیربد (۱۳۹۳). خلوت و محرمیت، شناخت تفاوت‌ها و شباهت‌های این دو مفهوم در معماری و شهرسازی. شهر ایرانی اسلامی، ۱۵، ۷، ۹۹-۱۰۷.
- اخوت، هانیه (۱۳۹۲). بررسی ابعاد حریم در مسکن سنتی و معاصر با استفاده از مدل تحلیلی BDSR. مسکن و محیط روستا، ۱۴۲، ۱۱۲، ۹۷-۱۱۲.
- پیوسته‌گر، یعقوب؛ حیدری، علی‌اکبر و اسلامی، مطهره (۱۳۹۶). بازناسی اصول پنج‌گانه استاد پیرنیا در معماری خانه‌های سنتی ایران و تحلیل آن با استناد به منابع اعتقادی اسلامی، مطالعه موردی: خانه‌های شهر یزد. فصلنامه مطالعات شهر ایرانی اسلامی، سال هفتم (۲۷)، ۵۱-۶۶.
- جبل عاملی، عبدالله (۱۳۷۴). خانه‌های اصفهان در دوران معاصر. مجموعه مقالات کنگره تاریخ معماری و شهرسازی ایران. جلد ۴. سازمان میراث فرهنگی ارگ بهم، ۷۸-۹۱.
- حیدری، علی‌اکبر؛ پیوسته‌گر، یعقوب؛ محبی‌نژاد، سارا و کیا‌یی، مریم (۱۳۹۷). ارزیابی شیوه‌های ایجاد محرمیت در سه نظام پیمون بزرگ، کوچک و خرد پیمون در پیکربندی مسکن ایرانی-اسلامی با استفاده از تکنیک نحو فضا. دوفصلنامه علمی پژوهشی میراث و معماری ایران، سال هشتم (۱۶)، ۵۱-۶۸.
- دیوان معماری پارس (۱۳۹۰). طراحی و ساخت آپارتمان مسکونی منطقه صدرای شیراز.
- راپاپورت، آموس (۱۳۸۸). انسان‌شناسی مسکن. ترجمه خسرو افضلیان، چاپ اول، تهران: حرفه هنرمند.
- سلطانزاده، حسین (۱۳۷۶). تبریز خشتی استوار در معماری ایران. چاپ اول، تهران: دفتر پژوهش‌های فرهنگی.
- سیفیان، محمد‌کاظم و محمودی، محمدرضا (۱۳۸۶). محرمیت در معماری سنتی ایران. هویت شهر، سال دوم (۱)، ۱۴-۳.
- عشرتی، پرستو؛ نمازی، محمد‌کاظم؛ عشرتی، درنا و فدایی‌نژاد، سمیه (۱۳۹۵). محرم‌سازی مدارس دخترانه با تأکید بر معماری بومی بندر بوشهر. فصلنامه پژوهش‌های معماری اسلامی، سال چهارم (۱۱)، ۵۵-۳۷.
- علی‌الحسابی، مهران و قربانی، ابوالفضل (۱۳۹۳). بررسی ویژگی‌های فضای ورودی به عنوان مفصل و حریم بصری در عرصه‌های عمومی مجاور، نمونه موردي بnder لافت. فصلنامه پژوهش‌های معماری اسلامی، سال دوم (۵)، ۱۰۶-۸۶.
- علیزاده، هوشمند؛ ایراندوست، کیومرث؛ حبیبی، کیومرث و ریاطی، محمد بشیر (۱۳۹۳). مفهوم محرمیت و فضا در شهرهای دوران اسلامی. فصلنامه پژوهش‌های معماری اسلامی، سال اول (۲)، ۷۸-۶۵.
- عمید، حسن (۱۳۸۵). فرهنگ فارسی. چاپ سی و دوم، تهران: امیرکبیر.
- غفوریان، میترا؛ پی سخن، مینا و حصاری، الهام (۱۳۹۶). گونه‌شناسی سازمان فضایی و سلسله مراتب ورود در خانه‌های ایرانی با تأکید بر محرمیت. برنامه‌ریزی توسعه کالبدی، سال اول (۷)، ۱۴۴-۱۲۹.
- لنگ، جان (۱۳۸۸). آفرینش نظریه معماری: نقش علوم رفتاری در طراحی محیط. ترجمه علیرضا عینی‌فر، چاپ اول، تهران: دانشگاه تهران.
- معماریان، غلامحسین (۱۳۸۴). سیری در مبانی نظری معماری. چاپ اول، تهران: سروش دانش.
- ملک‌حسینی، عباس و درگاهی، محمد مهدی (۱۳۸۹). گونه‌شناسی بافت روستایی در ایران. جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، سال پنجم (۱۴)، ۱۹۰-۱۶۰.
- مومنی، کورش و ناصری، ندا (۱۳۹۴). بررسی ابزارها و روش‌های ایجاد محرمیت در خانه زینت‌الملک شیراز، منطبق بر آیات و روایات اسلامی. فصلنامه پژوهش‌های معماری اسلامی، سال هفتم (۹)، ۳۵-۱۸.
- مهدوی‌نژاد، محمد جواد و مشایخی، محمد (۱۳۸۹). باستانهای طراحی مسجد بر مبنای کارکردهای فرهنگی-اجتماعی. فصلنامه آرمان‌شهر، ۵، ۷۸-۶۵.

- هاشم‌نژاد، هاشم؛ مسعودی‌نژاد، مصطفی و احمدی، امین‌اله (۱۳۹۴). تأثیر کیفیت بازشوها در رضایتمندی از محرومیت در مجموعه‌های مسکونی، نمونه موردي: مجموعه مسکونی شوستر نو. فصلنامه معماری و شهرسازی آرانشهر، سال سوم (۱۵)، ۱۶۸-۱۵۷.

- Chermayeff, S. (1965). **Community and Privacy; Toward a new architecture of humanism contributor.** New York: Anchor Books Doubleday.
- Colomina, B. (1994). **Privacy.** Massachusetts: MIT Press.
- Georgiou, M. (2006). **Architectural privacy: A topological approach to relation design problems.** Unpublished Master of science, Bartlett school of graduate studies. University college London.
- Mortada, H. (2011). **Traditional Islamic principles of built environment.** New York: Routledgecurzon.
- Othman, Z; Buys, L & Arid, R (2014). Observing Privacy, Modesty, and hospitality in the home; three case study of muslim home in brisbane, Australia. *J. of Archit Res*, 8 (3), 266-283.
- Sixsmith, J. (1986). The meaning of home; an exploratory study of environmental experience. *J. Environ-Psychol*, 6 (4), 281-298.

۸۰

Received: 2018/08/27

Accepted: 2020/07/06

Comparison of Methods of Creating Privacy in Traditional and Contemporary Houses. Case study: Shiraz

Ali Akbar Heidari* Maliheh Taghipoor**

Abstract

5

Iranian architecture has concepts that are meaningful in terms of Iranian-Islamic thought, culture and beliefs. One of these concepts which has influenced on Iranians' lives is the index of privacy. This concept can be seen in various architectural and residential constructions in different periods before and after Islam. Considering the background of this issue in the culture of Iranian life, it seems that the manifestation of this concept in contemporary housing patterns is different from the cases that have been common in traditional patterns. This issue is greatly influenced by the differences in the architectural system of these two models and also the changes in the way of people's lives in the contemporary era compared to the past. The present study intends to analyze the different dimensions of the concept of privacy by analyzing the spatial structure in traditional housing architecture and apartment model as the most common housing model in the contemporary era. Accordingly, by selecting three houses with a traditional pattern in the historical context of Shiraz and three apartment houses in the new context of Sadra City as a contemporary model and analyzing their spatial organization, the study has examined the concept of privacy in them. In this study, each of the indicators was analyzed separately and the results were presented in the form of comparative analysis, after extracting the indicators of analysis based on the literature. Finally, the results showed that privacy and the related indices can be seen more frequently in traditional houses as inseparable principles and components. Due to the changes in the architecture and construction of modern houses, the issue of privacy has faded to some extent in these houses, and by limiting physical access to spaces, more emphasis is placed on the formation of privacy.

Keywords: Privacy, Traditional House, Contemporary House, Shiraz

* Assistant Professor, Faculty of Technical and Engineering, Yasuj University, Yasuj, Iran. (Corresponding author)
aliakbar_heidari@yu.ac.ir

** Assistant Professor, Faculty of Architecture, Shiraz Branch, Azad University of Shiraz, Shiraz, Iran.
malihe_taghipour@yahoo.com